

Οι αξίες της κοινοτικής κατανόησης και αλληλεγγύης στο σχολικό πρόγραμμα για την ευρωπαϊκή ταυτότητα

Πόπη Πηγιάκη*

Περίληψη

Η ιδέα της Ευρωπαϊκής ταυτότητας αναζητεί υποστήριξη στην εκπαίδευση. Οι μέχρι τώρα αναληφθείσες πρωτοβουλίες δεν μας κάνουν να ελπίζουμε ότι μέσα από αυτές μπορούν να αναπτυχθούν αξίες, όπως η Κοινοτική Κατανόηση και Αλληλεγγύη, οι οποίες είναι ο πυρήνας για τη δημιουργία ταυτότητας μιας γνήσιας Ευρωπαϊκής Ένωσης. Προτείνουμε στην παρούσα μελέτη ότι η εκπαίδευση στην Ευρωπαϊκή Ένωση πρέπει να προσανατολιστεί προς τις αξίες αυτές, μέσα από το σχολικό πρόγραμμα των ανθρωπιστικών επιστημών. Η επιτυχία τέτοιων προγραμμάτων απαιτεί την προσέγγιση της έρευνας, της αμφισβήτησης, του αναστοχασμού (reflection), την ανάγκη επικοινωνίας με όλους τους εμπλεκόμενους φορείς και την ανάπτυξη ευαισθησίας και κριτικής σκέψης.

Εισαγωγή

Στις 10 Δεκεμβρίου 1948 η Γενική Συνέλευση των Ενωμένων Εθνών ψήφισε την οικουμενική διακήρυξη των δικαιωμάτων του ανθρώπου, η οποία στο άρθρο 26, παρ. 2, αναφέρει ότι η εκπαίδευση «πρέπει να προάγει την κατανόηση, την ανεκτικότητα και τη φιλία ανάμεσα σε όλα τα έθνη... για τη διατήρηση της ειρήνης». Λίγα χρόνια αργότερα, στις 20 Νοεμβρίου 1959 συμπληρώθηκε το ψήφισμα αυτό με τη Διακήρυξη των Δικαιωμάτων του παιδιού, που στη 10η Αρχή της αναφέρεται ότι «το παιδί πρέπει

* Λέκτορας στο Πανεπιστήμιο Κρήτης.

να αναπτύσσεται μέσα σε πνεύμα κατανόησης, ανοχής, φιλίας ανάμεσα στους λαούς, ειρήνης και παγκόσμιας αδελφότητας...».

Ως προς τη χώρα μας, η ιδέα αυτή της πανανθρώπινης αδελφότητας περιλαμβάνεται στους σκοπούς της εκπαίδευσης, όπως προβλέπονται από το νόμο¹, σύμφωνα με τον οποίο το σχολείο υποβοηθεί τους μαθητές «να αναπτύσσουν πνεύμα φιλίας και συνεργασίας με όλους τους λαούς της γης, προσβλέποντας σε ένα κόσμο καλύτερο, δίκαιο και ειρηνικό». Ανάλογες εκφράσεις αναμένει κανείς να υπάρχουν στους γενικούς σκοπούς της εκπαίδευσης κάθε χώρας της διεθνούς κοινότητας.

Η ιδέα της ειρήνης δένεται σφιχτά με την αδελφή της ιδέα της αλληλεγγύης και η αλληλεγγύη με την κατανόηση και τη φιλία μεταξύ των εθνών. Η ειρήνη δεν είναι τυχαία, ούτε είναι μόνο θέμα των πολιτικών, αλλά είναι υπόθεση των λαών και προϋποθέτει την αλληλεγγύη ανάμεσά τους. Το πραγματικό όμως πρόβλημα δεν είναι η θεωρητική αποδοχή των αξιών, αλλά η ενεργός συμβολή των πολιτών και η υπηρεσία τους προς τις αξίες αυτές. Και το πραγματικό ερώτημα είναι «μπορεί πραγματικά η εκπαίδευση να επιτελέσει ένα τέτοιο στόχο;»

«Πώς, αν όχι μέσα από την εκπαίδευση, μπορεί η άμυνα της ειρήνης να εδραιωθεί στη σκέψη των ανθρώπων; ... Στον κόσμο μας, κανένα έργο δεν είναι τόσης ζωτικής σημασίας, όσο ο *τρόπος που θα προωθήσουμε, μέσα από την εκπαίδευση και τον πολιτισμό, ένα ενεργό αίσθημα ανοχής και αμοιβαίας κατανόησης*. Αυτή είναι η μόνη βάση πάνω στην οποία μια διαρκής ειρήνη ανάμεσα στα έθνη και τους λαούς μπορεί να στηριχθεί», υποστηρίζει ο Federico Mayor, γενικός διευθυντής της Unesco².

Η κοινοτική εκπαιδευτική πολιτική και οι αξίες της

Στο θέμα της εκπαίδευσης η Ευρωπαϊκή Οικονομική Κοινότητα υπήρξε θραυθυφλεγής. Η συνθήκη της Ρώμης δεν άγγιζε το θέμα και μόλις το Νοέμβριο του 1971, στο πρώτο Συμβούλιο των Υπουργών της Εκπαίδευσης, αναγνωρίστηκε η ανάγκη συνεργασίας στο χώρο αυτό και το 1973 δημιουργείται υπηρεσία με το όνομα «Συνεργασία στον τομέα της εκπαίδευσης». Μέχρι το 1985 η ΕΟΚ έχει ήδη να επιδείξει δραστηριότητες στα θέματα της εκπαίδευσης, όπως το δίκτυο πληροφοριών Ευρυδίκη, προγράμματα για την εκπαίδευση παιδιών μεταναστών, μετάβασης

των νέων στην αγορά εργασίας, την καταπολέμηση του αναλφαβητισμού, την ισότητα ευκαιριών στην εκπαίδευση, την εισαγωγή νέων τεχνολογιών στα σχολεία, την ευρωπαϊκή διάσταση στην εκπαίδευση, κ.λπ.³.

Στην αρχή του 1989 η Επιτροπή ανακοινώνει και άλλες εκπαιδευτικές πρωτοβουλίες, όπως την ελεύθερη κυκλοφορία των προσώπων και την αναγνώριση των διπλωμάτων τους, την αρχική και συνεχή εκπαίδευση του εργατικού δυναμικού, την πανεπιστημιακή ανταλλαγή, τις τεχνολογικές εξελίξεις στην εκπαίδευση και κατάρτιση, τη διδασκαλία ξένων γλωσσών και την προώθηση των ανταλλαγών των νέων⁴.

Τα κοινοτικά προγράμματα Erasmus, Comett, Lingua, «Νέοι στην Ευρώπη», όπως ανακοίνωσε η Επιτροπή στο Συμβούλιο, αναμένεται να επιδράσουν στην ελεύθερη διακίνηση των ιδεών και των ανθρώπων, στην «ενίσχυση του πνεύματος συνεργασίας, στη διεύρυνση της εκατέρωθεν κατανόησης των πολιτισμικών διαφορών, καθώς επίσης και στην καταπολέμηση της μισαλλοδοξίας, ανοίγοντας στους νέους παράθυρα που κάνουν τον κόσμο πλατύτερο»⁵. Η Επιτροπή θέτει μεταξύ των άλλων στόχων της συνεργασίας και την προώθηση των δημοκρατικών αξιών, τη διεύρυνση της κατανόησης της πολιτισμικής πολυφωνίας που χαρακτηρίζει την Κοινότητα, και την αποδοχή της κοινοτικής διάστασης ως ένα επιπλέον στοιχείο που θα συμπληρώνει την εθνική, περιφερειακή και τοπική ταυτότητα των νέων Ευρωπαίων πολιτών⁶.

Η κοινοτική πολιτική από το 1973 μέχρι το 1985 έχει ήδη θέσει ως στόχο της, με γενναίες αποφάσεις σε διασκέψεις κορυφής, «τη διαμόρφωση ευρωπαϊκής ταυτότητας», «τη συνείδηση της κοινής πολιτιστικής κληρονομιάς», «την Ευρώπη των λαών και της ταυτότητας της Κοινότητας». Ειδικότερα, η πολιτιστική Ευρώπη επιλέγει ως χαρακτηριστικά της το σεβασμό προς τα ανθρώπινα δικαιώματα, τη δημοκρατία, την ελευθερία γνώμης και έκφρασης⁷. Σίγουρα, και η πρόσφατη αλλαγή του ονόματος από Ευρωπαϊκή Οικονομική Κοινότητα σε Ευρωπαϊκή Ένωση φανερώνει τη θέληση για εμπλουτισμό του οικονομικού χαρακτήρα της με πιο ολοκληρωμένους δεσμούς ανθρώπινης συνεργασίας. Φανερώνει τη θέληση να αποτραπεί η γνωστή προφητεία της πρώην πρωθυπουργού της Βρεταννίας σιδηράς κυρίας Thatcher ότι η Ευρωπαϊκή Κοινότητα είναι αδύνατο να επιβιώσει λόγω αντιθέτων οικονομικών συμφερόντων των μελών της.

Πέρα όμως από τη θέσπιση στόχων για αξίες, είναι υπαρκτό το ερώτημα αν οι μορφές συνεργασίας που έχουν υιοθετηθεί στο

χώρο της εκπαίδευσης επιτρέπουν την ελπίδα για τη μελλοντική συνάδελφωση των λαών της Ένωσης, για τη μεταξύ τους ανάπτυξη αισθημάτων ενότητας, φιλίας, αμοιβαίας κατανόησης και αλληλεγγύης. Θέση μας είναι ότι η έννοια της Κοινής Ευρωπαϊκής ταυτότητας προϋποθέτει ότι αυτή δεν μπορεί να υπάρξει χωρίς τη γνώριμιας των λαών της Ένωσης μεταξύ τους, χωρίς το αίσθημα της συνάδελφωσης. Οι εκπαιδευτικές ανταλλαγές από μόνες τους, όσο και αν δέχονται μια μορφή συνεργασίας, δε νομίζουμε ότι μπορούν να επιτύχουν ούτε καν την κατανόηση της πολιτισμικής πολυφωνίας, διότι ο αριθμός των μετακινούμενων μαθητών, φοιτητών, εκπαιδευτικών είναι πολύ περιορισμένος, όπως έχει ήδη αποδειχθεί και εμείς αναφερόμαστε σε λαούς.

Οι λόγοι που στο πρόσφατο παρελθόν έχουν καταστεί εμπόδιο για να υπάρξει η ανεπάρκεια της ευρωπαϊκής διάστασης στην εκπαίδευση.

Η Ευρωπαϊκή διάσταση στην εκπαίδευση, με ψηφίσματα από το 1984 μέχρι το 1988, εκφράζεται στο αναλυτικό πρόγραμμα του σχολείου, στη διδασκαλία ξένων γλωσσών, στην κατάπολησή του αναλαβητισμού και της σχολικής απότυχίας, στην εκπαίδευση του κατόνοωτή, στην περιβαλλοντική εκπαίδευση και αγωγή υγείας. Υφάρχει και το απομονωμένο πείραμα των 9 Ευρωπαϊκών σχολείων των 12.000 μαθητών, που δίνει ιδιαίτερη έμφαση στην εκμάθηση ξένων γλωσσών από τους μαθητές, ενώ η διαπολιτισμική αγωγή φαίνεται να βασίζεται στο μέγλωμα των παιδιών σε στενή επαφή μεταξύ τους και στην κοινή διδασκαλία θρησκείων μαθημάτων σε τάξεις του ίδιου επιπέδου.

Θα μπορούσαμε να θεωρήσουμε ότι τα παραπάνω προγράμματα δείχνουν ήδη ένα δρόμο συνεργασίας και κοινής προσπάθειας για τα σχολεία. Ίσως όμως και εδώ είναι υπαρκτή η αμφισβήτηση. Ο Νικόδημος¹⁰ αναφέρεται στο συνέδριο του Maastricht της Ολλανδίας (17-20 Ιουνίου 1987), στο οποίο πήρε μέρος ως εκπρόσωπος της χώρας μας και επισημαίνει τη σύγχυση, τη διθυράκτικότητά της, την ελλείψη συντονισμού προσπάθειών, την αποσπασματικότητα και την ελλείψη πληροφόρησης που εξέθεσαν τα κράτη μέλη της Κοινότητας στο θέμα της υλοποίησης της ευρωπαϊκής διάστασης. Επισημαίνει ακόμη ο Νικόδημος ότι η ιδέα αυτή στην καλύτερη περίπτωση περιορίστηκε στη διδασκαλία της Γεωγραφίας, της Ιστορίας, της Αγωγής του Πολίτη, των Οικονομικών και των ξένων γλωσσών, έγινε δηλαδή ένα ακόμη γνωστικό αντικείμενο ανάμεσα σε πολλά άλλα.

Φαίνεται έτσι καθαρά ότι η Ένωση δεν έχει ακόμη βρει το δρόμο της, ούτε μέσα από τα προγράμματα της ευρωπαϊκής διάστασης, προς αποτελεσματική εκπαιδευτική συνεργασία. Η ιδέα της ευρωπαϊκής ταυτότητας και συνέδηξης είναι απτόματα απεχθής, αλλά κινδυνεύει να μείνει στο κενό αν δεν συλλάβει στον πυρήνά της τις βασικές αξίες της γενιάς νεοτήτα που περιβαλώντας τη συμβατική γενοποίηση, αν δεν αναδυθεί αληθινά ως νέα μορφή μέσα από αλληλεπίδραση και μέσα από τη διδασκαλία κενότατων χωρών της Ένωσης.

Η αναγκαιότητα της κοινοτικής κατανόησης και αλληλεγγύης

Η ιδέα της ευρωπαϊκής συνείδησης και ταυτότητας είναι ανάγκη να επικεντρωθεί στη διαμόρφωση τρόπων για την υλοποίησή της. Προτείνουμε οι αξίες της κοινοτικής κατανόησης και αλληλεγγύης να γίνουν η καρδιά της κοινής προσπάθειας, όχι μόνο επειδή εκφράζουν ένα ανθρώπινο όραμα, αλλά επειδή οι αξίες αυτές μπορούν να αποτελούν την ασφαλιστική δικλείδα επιβίωσης και ανάπτυξης της Ένωσης. Μόνο μέσα από την κατανόηση και αλληλεγγύη θα μπορεί η Ευρώπη να ξεπερνά τις όποιες κρίσεις και τις όποιες εντάσεις οικονομικού χαρακτήρα που υπονομεύουν την ύπαρξή της.

Ένας τέτοιος ανθρωπιστικός στόχος για μια Ευρώπη αξιών μόνο μέσα από την εκπαίδευση μπορεί να περάσει και να τελεσφορήσει. Δεν μιλάμε για γνώση και για αντικείμενα μάθησης, αλλά για ανάπτυξη συναισθημάτων εκτίμησης, αμοιβαίας αποδοχής, αδελφότητας. Δεν είναι επειδή είμαστε αθεράπευτα ρομαντικοί παιδαγωγοί, αλλά επειδή πιστεύουμε με πάθος ότι θα γίνει και ολοένα και πιο φανερό ότι οι αξίες αυτές είναι οι αναγκαίοι όροι επιβίωσής μας. Θα είναι οι λαοί της Κοινότητας που μέσα από την ενωτικότητα της κατανόησης και μέσα από τα αισθηματικά αδελφώματα και αλληλεγγύης θα ασκούν τον αληθινό έλεγχο στις πολιτικές αποφάσεις για την προστασία της αδελφότητας. Θα είναι η αγωγή της αλληλεγγύης η ισχυρότερη εγγύηση του μέλλοντος της Ευρωπαϊκής Ένωσης.

Οι αξίες στο σχολικό πρόγραμμα

Στο θεώρητικό επίπεδο μπορεί να συμφωνήσουν πολλοί, όσο και αν οι προτάσεις αυτές ηχούν ίσως ως εγγενείς, αλλά αυτοπι-

κοί, στόχοι. Το κύριο ερώτημα που ορθώνεται προς απάντηση είναι «*με ποιά τρόπο μπορούν τέτοιοι ηθικοί στόχοι, τέτοιες αξίες να μετατραπούν από θεωρία σε ζώσα πραγματικότητα;*» Το ερώτημα μας φέρνει στον προβληματισμό της διδασκαλίας των αξιών και της ηθικής αγωγής. Η σύγχρονη αντίληψη λέει: «Δεν μπορούμε να επιβάλλουμε αξίες στους μαθητές, αλλά μάλλον θα πρέπει να εισαχθούν σε τέτοιες διαδικασίες που να τους οδηγήσουν σε αξίες, ενώ παράλληλα πρέπει να βρεθούν ανάμεσα σε πολλές ιδέες και συζητήσεις με κέντρο τις αξίες, ως ένα ερέθισμα για τη σκέψη»¹¹. Ορισμένες σχολές σκέψης πάνω στο θέμα αυτό κάνουν προτάσεις: τη μίμηση αληθινών καταστάσεων της ζωής (McPhail), τη συζήτηση ηθικών διλημάτων σύμφωνα με τα στάδια της ηθικής εξέλιξης (Kohlberg), τη συνειδητοποίηση του ατόμου για το σύνολο των αξιών του και τη συνειδητοποίηση των συνεπειών της ένταξής του και της υπηρεσίας του στις αξίες αυτές (Simon)¹².

Η ένταξη της διδασκαλίας των αξιών στο σχολικό πρόγραμμα αποτελεί ένα επιπλέον πρόβλημα προς λύση. Τα σχολεία διαπιστώνουμε ότι είναι πολύ απασχολημένα με τη διδασκαλία των μαθημάτων, τόσο που φαίνεται ότι δεν υπάρχει χώρος για τις αξίες. Η οργανική ενσωμάτωση (the organic fusion model, ή the integrated approach) της διδασκαλίας των αξιών μέσα στις άλλες δραστηριότητες στο σχολείο, δε βρίσκει έτοιμους τους δασκάλους να αναλάβουν ένα τέτοιο ρόλο, ή δε βρίσκεται χρόνος για τέτοια ενασχόληση. Συχνά το πρόβλημα εστιάζεται στο είδος και στην εκπαίδευση των εκπαιδευτικών και παραμένει εκεί δυσεπίλυτο¹³.

Η πρότασή μας είναι η εξής:

Αν θέλουμε να αναπτύξουμε τις αξίες της κατανόησης και αλληλεγγύης στους λαούς της Ένωσης, πρέπει να ξεπεράσουμε την εύκολη λύση που προτείνει ότι οι κοινοτικές σπουδές πρέπει να εισαχθούν στο σχολικό πρόγραμμα. Η δική μας θέση είναι ότι *τίποτα που αφορά σε αξίες δεν πρέπει να προσφέρεται με τη μορφή ενός αντικειμένου μάθησης*. Το περιεχόμενο ενός τέτοιου προγράμματος πρέπει να είναι τόσο ζωντανό, όσο η ίδια η ζωή, ποικίλο, συναρπαστικό και γνήσιο. Δεν μπορούμε να «διδάξουμε αξίες», αλλά «να βοηθήσουμε τους μαθητές στη διαμόρφωση και αποδοχή αξιών». Δε μιλάμε για μαθήματα, αλλά για ελεύθερες διαδικασίες, με ελεύθερη δράση. Δε χειραγωγούμε, αλλά θέτουμε στους μαθητές μας το πολύ ανθρώπινο ερώτημα αν μπορούμε να δούμε τον κόσμο γύρω μας και ψάχνουμε να βρούμε τους διπλανούς μας, αν μπορούμε να αντέξουμε την ιδιαιτερότητα των άλλων και ψάχνουμε να βρούμε πώς και γιατί

μπορούν να διαφέρουν οι άλλοι, αν μπορούμε να σκεφτούμε ελεύθερα χωρίς προκαταλήψεις και ερευνούμε για να εντοπίσουμε τις προκαταλήψεις μας. Ρωτάμε ποιά είναι τα στοιχεία της ανθρωπιάς μας και αγωνιούμε να ολοκληρώσουμε τη γνώση μας για τον εαυτό μας μέσα από την κατανόησή μας για τους άλλους.

Δεν αποτελούν αυτοί οι προβληματισμοί «ερωτήματα εν παρόδω», αλλά συνιστούν την ψυχή του σχολικού προγράμματος, το οποίο μπορεί να διαθέτει χρόνο, ελευθερία και να αποδίδει αξία σε τέτοιους προσανατολισμούς. Μέσα από τις Κοινωνικές Σπουδές και τις Σπουδές του Ανθρώπου γενικότερα, που υπάρχουν ήδη στα σχολικά προγράμματα, οι προβληματισμοί αυτοί μπορούν να αποτελέσουν την καρδιά μιας νέας μεθόδου «διδασκαλίας» και ενός νέου περιεχομένου των μαθημάτων αυτών. Αυτό ουσιαστικά σημαίνει μια νέα ανθρωπιστική προσέγγιση πολλών μαθημάτων, μια νέα διαδικασία διδασκαλίας, παρά ένα καινούργιο αντικείμενο μάθησης.

Η Κοινωνική Γνωριμία ειδικότερα, εκτός από τις παραπάνω ουσιώδεις ερωτήσεις, θα περιλαμβάνει και την ερώτηση «τι σημαίνει να είσαι Έλληνας σήμερα;», «τι σημαίνει να είσαι Άγγλος σήμερα;» κ.λπ. Πώς είναι η ζωή, η δουλειά, το φαγητό, η διασκέδαση, ο χώρος, το κλίμα, οι άνθρωποι και το παρελθόν τους στις χώρες των συνεταιρών μας; Η απάντηση στο ερώτημα μπορεί να περιλαμβάνει όλες τις μορφές της πολιτικής, πολιτισμικής, εκπαιδευτικής, ιστορικής, κοινωνικής και καλλιτεχνικής πραγματικότητας μιας χώρας. Μπορεί να είναι οι μύθοι της χώρας, το θέατρό της, ο κινηματογράφος της, η λογοτεχνία της, η μουσική της, τα αξιοθέατά της, το φυσικό της περιβάλλον, τα σύγχρονα προβλήματά της, η οικονομία της, τα έθιμά της, οι χοροί της, οι τέχνες της, τα εκπαιδευτήριά της, ο αθλητισμός της, η καθημερινή ζωή της.

Ένα πλούσιο υλικό από βιντεοκασσέτες, ταινίες, κασσέτες, βιβλία, εικόνες θα αποτελούν το αρχείο γνωριμίας για την κάθε χώρα. Οι μαθητές θα προσεγγίζουν τις πηγές αυτές με δική τους επιλογή, ερευνώντας ο καθένας μόνος του ή με την ομάδα του για τη γνωριμία. Το ερευνητικό τους σεμινάριο θα τελειώνει με την παρουσίαση του υλικού τους και την ανταλλαγή εντυπώσεων και ιδεών πάνω σε όσα είδαν και έμαθαν, διατηρώντας πάντα τον προβληματισμό αν πράγματι είδαν, αν πράγματι κατάλαβαν, χωρίς να είναι μακριά «από την αντίληψη του ντόπιου», the native's point of view, σύμφωνα με τον όρο του ανθρωπολόγου Malinowski. Θα μπορούν οι μαθητές να γράφουν τις δικές τους σκέψεις, όπως αυτές διαμορφώθηκαν από τη «γνωριμία» για το «τι σημαί-

να να φέρει π.χ. Έλληνας». Θα μπορούν να συμμετέχουν σε ανταλλαγές επισκέψεων με μαθητές των χωρών που μελέτησαν, οπότε μέσα από την εμπειρία και τις συζητήσεις με τους άμεσους αποδέκτες της γνώριμιας, θα μπορούν να επιβεβαιώσουν ή να αναθεωρήσουν τις αρχικά διαμορφωθείσες απόψεις τους. Θα μπορούν να οργανώνουν εθελόκληρη εβδομάδα κοινοτικής κατανόησης και αλληλεγγύης, όπου θα παρουσιάζουν τα αποτελέσματα της γνώριμιας τους σε πλατύτερο κοινό. Θα μπορούν να διαμορφώνουν προβληματισμούς και να αλληλογραφούν με τα αδέρφια τους της χώρας σου, μελετούν για μια απάντηση στους προβληματισμούς τους.

Το αρχείο γνώριμιας θα το διαθέτει η κάθε χώρα μέλος σε όλες τις γλώσσες της Κοινότητας. Αξίζει νομίζουμε να διαθέτουν χρήματα για τη δημιουργία πηγών γνώριμιας. Θα μπορούσε ακόμη μια ευρωπαϊκή επιτροπή αρχείου γνώριμιας να εποπτεύει, ώστε οι πηγές αυτές να υπακούουν σε ορισμένες προδιαγραφές, οι οποίες θα εξασφαλίζουν την ποιότητα και την έλλειψη προπαγανδιστικών εθνικιστικών μηνυμάτων.

Ενα pilot-program της Κοινότητας θα μπορούσε να παρακολουθεί και να αξιολογεί τις δράσεις της κοινοτικής κατανόησης και αλληλεγγύης από τα δημοτικά σχολεία και σε όλη τη διάρκεια των 15-16 χρόνων της υποχρεωτικής εκπαίδευσης, οπότε αναμένεται ότι οι μαθητές θα έχουν συμπληρώσει τη γνώριμια τους με τις κοινοτικές χώρες. Ένας ερευνητικός στόχος των μαθητών θα μπορεί να είναι η συγγραφή σε συνεργασία με τους συμμαθητές τους της Κοινότητας της κοινής ιστορίας και των κοινών πολιτισμικών στοιχείων των χωρών της. Αφήστε τους μαθητές να ανακαλύψουν και να συγγράψουν για τις διαφορές, τις ομοιότητες, την ιστορία, τη ζωή και τον πολιτισμό των γειτονικών χωρών τους.

Η προσέγγιση στο αρχείο γνώριμιας θα γίνεται όχι για συσσώρευση γνώσεων, αλλά για reflection. Στόχος είναι ο μαθητής, μέσα από την ερευνητική προσέγγισή του, μέσα από την επιλογή των θεμάτων του, να γνωρίσει κάποιες όψεις του πολιτισμού και της φυσιογνωμίας των κρατών μελών που επέλεξε. Κυρίως όμως στόχος είναι ο μαθητής με τη σκέψη και τη συζήτηση να αναγνωρίσει, στα πλαίσια μιας κοινής και αμοιβαίας προσπάθειας, ότι μέσα από τη γνώση ζωής για μια διαφορετική χώρα ευρύνεται η συνείδησή μας και το πνεύμα μας, γινόμαστε περισσότερο ευαίσθητοι, δεκτικοί στη διαφοροποίηση των ανθρώπων, ανεκτικοί στην ιδιαιτερότητά τους και τελικά περισσότερο ανθρώπινοι και αληθινοί. Η φιλία, η ειρήνη, η αδελφότητα ανάμεσα στους λαούς

της Ένωσης θα αναδυθούν ως γνήσια αισθήματα, μέσα από τη σχολική αγωγή της κοινοτικής κατανόησης και αλληλεγγύης.

Για μια ανθρωπολογική παιδαγωγική

Αντιλαμβάνεται βέβαια κανείς, ότι για να προχωρήσουν τέτοιες δραστηριότητες χρειάζεται να υπάρχει η υποδομή ενός εκπαιδευτικού και σχολικού συστήματος που θα επιτρέψει την οργάνωση του χρόνου σε ελεύθερα πλαίσια σύμφωνα με τους ρυθμούς του ενδιαφέροντος των μαθητών και της αναζήτησής τους, που θα επιτρέπει στους μαθητές να αναπτύσσονται σύμφωνα με τις εσωτερικές ερωτήσεις τους και τις επιλογές τους. Και είναι όμως κάτι πολύ σημαντικό, όπως επισημαίνεται για την περίπτωση της Σουηδίας στο θέμα της κοινωνικοποίησης και της εκπαίδευσης με βάση τα ανθρωπίνια δικαιώματα. Κατά το παράδειγμα αυτό η εγκόλπωση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων δεν πρέπει να είναι μόνο γνωστική, αλλά να προϋποθέτει κυρίως συναισθηματική συμμετοχή, empathy, που να εμπνέεται από ειλικρινή ανησυχία. Εμείς θα προσθέσουμε εδώ ότι το συναίσθηματικό στοιχείο της συμπάσχουσας κατανόησης είναι το μόνο παιδαγωγικό κλίμα που επιτρέπει, όχι μόνο τη γνωστική, αλλά και τη συναισθηματική και ηθική ανάπτυξη του ανθρώπου. Είναι η βάση κάθε παιδαγωγούσας πράξης.

Γνωρίζουμε ότι τέτοια χαρακτηριστικά ανθρωπολογικής ευαισθησίας, ελευθερίας, πλαστικότητας και γνησιότητας δεν αποτελούν στοιχεία των σχολείων της Κοινότητας. Είναι όμως το δικό μας όραμα και αίτημα να γίνει η ευρωπαϊκή εκπαίδευση ανθρωπιστική. Αποτελεί πίστη μας ότι η ανθρωπιστική παιδαγωγική είναι το μέλλον της αγωγής και της Ευρώπης. Διαφορετικά η εκπαίδευση, με το οποιοδήποτε σχολικό πρόγραμμα της, μπορεί να συσσωρεύει γνώση, αλλά αυτή η μηχανιστική λειτουργία της θα αφήνει αβοήθητους τους νέους πολίτες της Ευρώπης και θα είναι αβέβαιη η πορεία τους προς τις αξίες της κοινωνικής κατανόησης και αλληλεγγύης.

Τι μπορεί να είναι η Ευρώπη, αν όχι μια Ευρώπη αλληλεγγύης; Μια οικονομική και μόνο Ένωση που οι πολίτες, ίσως χωρίς γνώση, ίσως χωρίς ευαισθησίες για τις ιδιαιτερότητες των λαών της, χωρίς κατανόηση και χωρίς ανθρωπιστική σοφία, θα παίρνουν αποφάσεις για το μέλλον μας, με αγόντες τους λαούς και απύσυχες τις μεγάλες αξίες. Είναι οι λαοί της Ευρώπης, όχι οι πολιτικοί, που καλούνται να διαμορφώσουν κοινή ταυτότητα και να

στηρίξουν ενεργά τα ανθρώπινα δικαιώματά τους. Αν η κοινή ταυτότητα προσανατολιστεί προς την αξία της αλληλεγγύης, μπορούμε να ελπίζουμε ότι οι αξίες δε θα υπάρχουν μόνο σε διακηρύξεις και σε αποφάσεις του Συμβουλίου της Ευρώπης. Οι νέοι της Ευρώπης θα φτάνουν σ' αυτές με ελεύθερη επιλογή και προαίρεση μέσα από τις διαδικασίες ανίχνευσης της κοινωνικής πραγματικότητας, *μέσα από τον παιδαγωγικό στόχο μιας εκπαίδευσης ανθρωπολογικής, που θέτει ως πυρήνα της την ανάγκη να κατανοήσουμε, να ερμηνεύσουμε τον κόσμο μας και να συνυπάρξουμε με τους συνανθρώπους μας.*

Σημειώσεις

1. Ν. 1566/1985, άρθρ. 1, παρ. 1, εδάφ. 3.
2. Unesco, «Education and Human Development: Two new initiatives of Unesco for human development», στο *Worldwide Action in Education (Better Education Today for a Better World Tomorrow)*, second edition, 1993, σ. 6.
3. Αναστασοπούλου Λουΐζα, «Άξονες, στόχοι και προοπτικές της εκπαιδευτικής πολιτικής των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων», στο *Η Ελληνική Εκπαίδευση στο Κοινοτικό πλαίσιο*, Ινστιτούτο Παιδαγωγικών Ερευνών, Αθήνα 1990, σ. 23.
4. *Εκπαίδευση και Κατάρτιση στην Ευρωπαϊκή Κοινότητα, Μεσοπρόθεσμες κατευθύνσεις: 1989-1992*, Επιτροπή των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων, ΚΟΜ (89) 236, Βρυξέλλες, 2 Ιουνίου 1989, σ. 1.
5. Όπ.παρ., σ. 3.
6. Όπ.παρ., σ. 5.
7. Νικόδημος Στέλ., «Η Ευρωπαϊκή διάσταση στην εκπαίδευση: Η Ευρώπη στο σχολείο», στο *Η Ελληνική Εκπαίδευση στο Κοινοτικό πλαίσιο*, όπ.παρ., σ. 55.
8. Κασσωτάκης Μιχ., «Η Ελληνική Εκπαίδευση και η Ενιαία Ευρωπαϊκή Αγορά: Πιθανές επιπτώσεις και προοπτικές», στο *Η Ελληνική Εκπαίδευση στο Κοινοτικό πλαίσιο*, όπ.παρ., σ. 44-45.
9. Νούλας Βασ., «Οι άξονες της Ευρωπαϊκής εκπαιδευτικής πολιτικής: Μια εμπειρία από τα Ευρωπαϊκά σχολεία», στο *Η Ελληνική Εκπαίδευση στο Κοινοτικό πλαίσιο*, όπ.παρ., σ. 61-68.
10. Νικόδημος Στέλ., όπ.παρ., σ. 57-58.
11. Beck, Clive, «The Reflective, Ultimate Life Goals Approach to Values Education», στο *Reflections on Values Education*, John R. Mayer (ed), Wilfrid Laurier University Press, Waterloo, Ontario, Canada, 1976, σ. 159.
12. Όπ.παρ., σ. 161.
13. Όπ.παρ., σ. 155-159.
14. Δραγώνα-Μονάχου Μυρτώ, «Για μια Ευρωπαϊκή Παιδεία Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων», στο *Η Ελληνική Εκπαίδευση στο Κοινοτικό πλαίσιο*, όπ.παρ., σ. 93.